

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.09.2016, sp. zn. 25 Cdo 786/2016, ECLI:CZ:NS:2016:25.CDO.786.2016.1

Číslo: 27/2018

Právní věta: Nárok na náhradu nákladů péče o nesoběstačnou osobu poškozenou na zdraví a o její domácnost náleží přímo poškozenému, nikoliv třetí osobě, která péči v potřebném rozsahu a nad rámec běžné a standardní rodinné spolupráce a solidarity osobně vykonává, aniž na ni vynakládá finanční prostředky.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 30.09.2016

Spisová značka: 25 Cdo 786/2016

Číslo rozhodnutí: 27

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Náhrada škody, Náklady léčení

Předpisy: § 449 odst. 1, 3 obč. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud zamítl dovolání žalobkyně proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 27. 8. 2015, sp. zn. 17 Co 273/2015.

I.

Dosavadní průběh řízení

1. Obvodní soud pro Prahu 1 rozsudkem ze dne 23. 12. 2014, č. j. 31 C 64/2012-69, uložil žalované zaplatit žalobkyni 137 007 Kč s úrokem z prodlení, žalobu ohledně části úroků z prodlení zamítl a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Vyšel ze zjištění, že dne 5. 8. 2007 způsobil řidič motocyklu T. K. dopravní nehodu, při níž sám utrpěl smrtelné zranění, a zranil zároveň spolujezdce F. P. (syna žalobkyně), jemuž v důsledku nehody přivodil trvalé ochrnutí pravé horní končetiny (plegie). Poškozený není schopen vykonávat činnosti, které vyžadují obě ruce, a je odkázán na pomoc druhé osoby. Osobní péči v rozsahu minimálně 6 hodin denně poškozenému poskytuje jeho matka (pomáhá mu s hygienou, připravuje jídlo, uklízí a dělá masáže), která se v tomto řízení domáhá náhrady za tyto činnosti v období od 1. 4. 2008 do 30. 4. 2012. Soud prvního stupně dovodil, že za účelně vynaložené náklady léčení ve smyslu § 449 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013 (dále též jen „obč. zák.“), je třeba považovat i náklady na pourazovou péči o těžce zdravotně postiženou osobu (v posuzovaném případě syna); taková péče převyšuje míru běžné péče ve smyslu § 19 odst. 1 zákona o rodině. Žalobkyně je proto aktivně legitimována k uplatnění

nároku ve smyslu § 449 odst. 3 obč. zák. proti žalované pojistitelce odpovědnosti škůdce (původce dopravní nehody) ve smyslu § 9 odst. 1 zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla.

2. K odvolání žalované Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 27. 8. 2015, č. j. 17 Co 273/2015-98, změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že žalobu zamítl, a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Vyšel ze skutkových zjištění soudu prvního stupně, neztotožnil se však s jeho právním posouzením věci. S odkazem na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2011, sp. zn. [25 Cdo 4576/2008](#), (též na usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2012, sp. zn. [II. ÚS 2523/2011](#), ze dne 20. 3. 2013, sp. zn. [II. ÚS 2963/12](#), na nález ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. [IV. ÚS 444/11](#), a na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2013, sp. zn. [25 Cdo 2108/2011](#)) dospěl k závěru, že ustanovení § 449 odst. 3 obč. zák. na tento případ nedopadá, neboť osobní péči, kterou žalobkyně poskytuje svému synovi, nelze považovat za náklady léčení, a že tedy žalobkyně není ve sporu aktivně legitimována.

II.

Dovolání a vyjádření k němu

3. Rozsudek odvolacího soudu napadla žalobkyně dovoláním, jehož přípustnost dovozuje z toho, že napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného práva, přičemž tato vyřešená otázka má být dovolacím soudem posouzena jinak. Namítá, že odvolací soud vychází z již překonané judikatury Ústavního a Nejvyššího soudu, podle které k uplatnění nároku na náhradu nákladů spojených s péčí o nesoběstačnou osobu je aktivně legitimována sama poškozená, nikoli osoba, která o ni pečuje. Má za to, že odvolací soud při posouzení tohoto případu měl vycházet z nálezu Ústavního soudu ze dne 24. 8. 2015, sp. zn. [I. ÚS 870/14](#), ze kterého vyplývá, že za náklady léčení ve smyslu 449 odst. 1 obč. zák. mají být považovány také náklady na osobně vykonávanou poutavou péčí o těžce zdravotně postiženou osobu, pokud rozsah prací převyšuje míru péče podle § 19 odst. 1 zákona o rodině. Žalobkyně je přesvědčena, že v daném případě byly kumulativně splněny obě zákonné podmínky vymezené v § 449 odst. 3 obč. zák., totiž že náklady osobní péče, kterou poskytovala svému synovi v období od 21. 4. 2008 do 30. 4. 2012, jsou náklady léčení ve smyslu § 449 odst. 1 obč. zák., a že tyto náklady byly z její strany přímo vynaloženy, a proto má ve sporu aktivní věcnou legitimaci. Navrhuje, aby dovolací soud změnil napadený rozsudek odvolacího soudu tak, že se rozsudek soudu prvního stupně potvrzuje.

III.

Přípustnost dovolání

4. Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) shledal, že dovolání bylo podáno včas, osobou k tomu oprávněnou - účastnicí řízení (§ 240 odst. 1 o. s. ř.), zastoupenou advokátem ve smyslu § 241 o. s. ř., a je přípustné podle § 237 o. s. ř. k řešení otázky aktivní legitimace k uplatnění nároku na náhradu nákladů spojených s péčí o nesoběstačného syna, která přesahuje rámec běžné spolupráce v rodině. Dovolání není důvodné.

IV.

Důvodnost dovolání

5. Nesprávné právní posouzení věci (§ 241a odst. 1 o.s.ř.), které žalobkyně uplatňuje jako dovolací důvod, může spočívat v tom, že odvolací soud věc posoudil podle nesprávného právního předpisu, nebo že správně použitý právní předpis nesprávně vyložil, případně jej na zjištěný skutkový stav věci nesprávně aplikoval.

6. Vzhledem k § 3079 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, účinného od 1. 1. 2014, se věc posuzuje podle dosavadních předpisů, tedy podle zákona č. 40/1964 Sb., občanského

zákoníku, ve znění účinném do 31. 12. 2013, neboť jde o právní poměry vzniklé před 1. 1. 2014.

7. Podle § 449 odst. 1 obč. zák. při škodě na zdraví se hradí též účelně vynaložené náklady spojené s léčením. Podle odstavce 3 tohoto ustanovení náklady léčení se hradí tomu, kdo je vynaložil.

8. Náhrada účelných nákladů spojených s léčením podle této úpravy představuje odškodnění za účelně a prokazatelně vynaložené výdaje spojené s léčením poškozeného, není-li kryto z prostředků veřejného zdravotního pojištění. Patří sem např. náklady spojené s rehabilitační léčbou, náklady na ošetřovatele, náklady spojené s přilepšením na stravě, náklady na dietní stravování nebo náklady nejbližších příbuzných poškozeného spojené s návštěvami nemocného v nemocnici (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2004, sp. zn. [25 Cdo 1875/2003](#), publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí NS pod C 2991, dále též jen „Soubor“). Protože se na činnostech směřujících ke zlepšení či udržení zdravotního stavu poškozeného mohou podílet i jiné osoby, občanský zákoník v ustanovení § 449 odst. 3 tyto osoby výslovně legitimuje k uplatnění nároků vlastním jménem. Účelně vynaložené náklady léčení je tedy možno přiznat tomu, kdo je skutečně vynaložil a kdo má přímý nárok na jejich náhradu (srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 1999, sp. zn. [2 Cdon 2079/97](#), publikovaného pod č. 30/2002 Sb. rozh. obč., a odůvodnění rozsudku téhož soudu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. [25 Cdo 2365/2008](#), Soubor C 9042, zrušeného ovšem nálezem Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. [IV. ÚS 444/2011](#), z důvodů popsaných v následujících dvou odstavcích).

9. Dále byl výklad citovaného ustanovení dříve spíše zužující v tom, že nárok na náhradu za úkony, které pro poškozeného vykonává jiná osoba, mají oporu v hmotném právu (jsou podřaditelné pod § 449 obč. zák.), jen jde-li o náklady spojené se samotným léčením poškozeného (srov. rovněž např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2010, sp. zn. [25 Cdo 2456/2008](#), Soubor C 903, nebo již citovaný rozsudek sp. zn. [25 Cdo 2365/2008](#)) a že odškodnění jiných nákladů spojených s péčí o poškozeného a jeho domácnost platná občanskoprávní úprava neumožňuje. V samotné okolnosti, že třetí osoba osobně poskytuje péči poškozenému, neshledal rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2011, sp. zn. [25 Cdo 4576/2008](#), vynaložení nákladů ve smyslu § 449 odst. 3 obč. zák. Ústavní stížnost proti tomuto rozsudku byla odmítnuta usnesením ze dne 23. února 2012, sp. zn. [II. ÚS 2523/11](#), v němž Ústavní soud uvedl, že „soud nemůže svým rozhodnutím konstituovat nárok na náhradu škody, který není upraven v zákoně. Tím je v tomto případě míněn nárok stěžovatele, který není přímo osobou poškozenou a nárok uplatňuje s odkazem na § 449 odst. 3 obč. zák., umožňující jiné osobě než poškozenému uplatnit nárok vůči subjektu odpovědnému za škodu jako samostatný nárok jen tehdy, jde-li o náklady léčení a náklady pohřbu, pokud je vynaložil. Ve vztahu k souzené věci, aby stěžovatel byl věcně aktivně legitimován, musely by být splněny kumulativně dvě podmínky. Muselo by jít o náklady léčení a muselo by být doloženo, že byly stěžovatelem přímo vynaloženy. O takovou situaci v daném případě nešlo, a proto nelze soudům vytýkat, že by se svým rozhodnutím dostaly do rozporu s kogentním ustanovením zákona.“ Toto pojetí odpovídá i právní literatuře, která tradičně dovozuje, že dojde-li ke škodě (újmě) na zdraví, vzniká poškozenému zvláštní taxativně (uzavřeným výčtem) vymezený komplex práv na její náhradu, respektive zmírnění, jejichž úprava je obsažena v ustanoveních § 444 až § 449a obč. zák. (srov. např. Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, svazek II, 3. vydání, Praha: ASPI, 2002, s. 449, 483-484).

10. V nález ze dne 11. 11. 2014, sp. zn. [I. ÚS 2930/13](#), Ústavní soud s odkazem na nález ze dne 16. 1. 2013, sp. zn. [I. ÚS 46/12](#), vyložil, že pod náklady spojené s léčením (§ 449 odst. 1 obč. zák.) je možné podřadit i následnou péči o poškozeného, např. po ukončení hospitalizace, je-li vedena snahou o zlepšení jeho zdravotního stavu, přičemž taková ošetřovatelská péče může probíhat i v řádu let. Hranice mezi tím, kdy poskytování pečovatelské služby přispívá ke zlepšení zdraví, a jde tedy o náhradu nákladů spojených s léčením, a kdy jde „jen“ o pomoc při sebeobsluze, je přitom značně neostrá. Při rozsáhlém poškození zdraví totiž zlepšení zdravotního stavu často nespočívá v uzdravení jako takovém, ale v postupně získané adaptaci na novou, vysoce nepříznivou životní situaci. Dále

Ústavní soud v nálezu ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. IV. ÚS 444/2011, s poukazem na zásadu jednotnosti a bezrozpornosti právního řádu odmítl odlišný výklad institutu náhrady škody v občanském a pracovním právu a vyložil, že poškozený má bez ohledu na to, zda o něj bezplatně pečuje osoba blízká či nikoli, nárok na náhradu nákladů spojených s péčí o nesoběstačnou poškozenou osobu a její domácnost i po ukončení léčby.

11. V rozhodovací praxi dovolacího soudu proto následně došlo ke změně judikatury týkající se rozsahu odškodnění za náklady péče o nesoběstačného poškozeného. Velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu v rozsudku ze dne 14. 1. 2015, sp. zn. [31 Cdo 1778/2014](#), publikovaném pod č. 44/2015 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (dále též jen „Sbírka“), uvedl, že dosavadní úzký výklad § 449 odst. 1 obč. zák. nemůže nadále obstát. Dovodil, že pod náklady léčení je třeba podřadit nejen výdaje, které nejsou hrazeny z prostředků veřejného zdravotního pojištění a které jsou spojeny s vlastním léčebným procesem, nýbrž i obdobné náklady vynaložené v době, kdy již vlastní léčení skončilo (zdravotní stav je stabilizovaný), avšak některé potíže přetrvávají a vznikají v souvislosti s nimi další výdaje. Ustanovení § 449 odst. 1 obč. zák. je proto třeba vykládat poněkud širěji tak, že zakládá nárok na náhradu nákladů léčení, jejichž účelem je v první řadě obnovení zdraví nebo alespoň zlepšení zdravotního stavu poškozeného po škodné události, dále ovšem též udržení více či méně stabilizovaného zdravotního stavu i v situaci, kdy se další zlepšení nepředpokládá, a v této souvislosti též nárok na skutečně vynaložené náklady na zajištění pomoci při základních životních úkonech poškozeného či zajištění chodu jeho domácnosti, které poškozený vzhledem k trvalým následkům poškození zdraví již nemůže sám vykonávat.

12. Tento posun judikatury se však týkal pouze vymezení rozsahu nároku na náhradu nákladů léčení, tj. jaké náklady kterých činností (v obecné rovině) lze pod pojem tohoto nároku zahrnout; neřešil naopak otázku aktivní legitimace, tedy kdo je oprávněn nárok na náhradu nákladů léčení v širším slova smyslu uplatnit, respektive komu podle hmotného práva tento nárok náleží (srov. dva okruhy oprávněných osob v § 449 odst. 1 a odst. 3 obč. zák.).

13. Dovolatelka poukazuje na nálezu ze dne 24. 8. 2015, sp. zn. [I. ÚS 870/14](#), jímž Ústavní soud zrušil rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2013, sp. zn. [25 Cdo 3419/2012](#), a přiznal aktivní legitimaci také osobám, které poskytují osobní péči poškozeným, s odůvodněním, že výklad nároku na náhradu účelných nákladů spojených s léčením podle § 449 odst. 1 a odst. 3 obč. zák. musí být legitimní, tj. v souladu s ústavními principy, a proto musí zahrnovat i náklady na udržování života a zdraví poškozeného v souvislosti s nutnou kompletní péčí o jeho osobu (a to i osobami blízkými). Náklady, které byly vynaloženy pro zachování zdravotního stavu nebo péči o poškozeného, je podle tohoto nálezu nezbytné nahradit osobám, které je vynaložily, a pro vznik nároku na náhradu nákladů péče není podstatné, zda šlo o peněžní a věcné náklady, anebo o osobní výkony. Osoby poskytující péči o poškozeného jsou nadány právem domáhat se po osobě, která vyvolala škodu poškozeného (újmou na zdraví), náhrady nákladů vynaložených na péči o poškozeného, a to z titulu § 449 odst. 3 obč. zák. Po tomto zrušovací nálezu opětovně rozhodoval v téže věci Nejvyšší soud a v rozsudku ze dne 19. 1. 2016, sp. zn. [25 Cdo 3942/2015](#), vázán právním názorem Ústavního soudu, dovodil v konkrétním sporu aktivní legitimaci osob, které zajišťují péči o poškozenou osobou blízkou v rozsahu, který převyšuje míru únosnou pro běžnou lidskou a rodinnou solidaritu a vymyká se běžné rodinné spolupráci a přirozené bezplatné péči.

14. Závěry uvedené v předchozím citovaném nálezu však byly revidovány nálezem ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. [I. ÚS 2224/15](#), ve kterém Ústavní soud uvedl, že „nemůže dospět k závěru, že nepřiznání aktivní legitimace pečujícím osobám vede bez dalšího k porušení jejich základních práv. Totiž jediný výklad, který by takový závěr při existenci dřívějších nálezů Ústavního soudu umožňoval, by byl ten, že ústavní pořádek a práva z něj plynoucí vyžadují, aby aktivně legitimovány byly zároveň osoby poškozené i osoby o ně pečující. Takový požadavek však z ničeho nevyplývá, neboť nic nebrání tomu, aby se poškozený (buď sám, nebo prostřednictvím opatrovníka) svého nároku domohl, a stejně

tak nic nebrání, aby následně došlo k jakémukoliv vypořádání mezi poškozeným a osobami, které o něj pečují (aniž by bylo vyžadováno, aby poškozený cokoli dopředu formálně proplácel; viz náleží Ústavního soudu sp. zn. [I. ÚS 46/12](#)).“ Ústavní soud tak v tomto nálezu vyšel z dosavadní judikatury Nejvyššího soudu, která aktivní legitimaci k uplatnění nároku na náhradu nákladů léčení v širším slova smyslu nepřiznávala osobám, které o poškozeného osobně pečují, nýbrž samotnému poškozenému, jestliže rozsah činnosti osob blízkých převyšuje míru únosnou pro běžnou lidskou a rodinnou solidaritu a vymyká se běžné rodinné spolupráci a přirozené bezplatné péči. Nicméně za účelem ochrany legitimního očekávání stěžovatelů Ústavní soud zrušil rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 6. 2015, sp. zn. [25 Cdo 1088/2015](#), a to za situace, kdy „právní úprava v občanském zákoníku z roku 1964 nebyla jednoznačná, což se promítlo i v judikatuře Nejvyššího soudu a zejména Ústavního soudu, který dlouhodobě a poněkud nejednotně hledal cestu, jak právní úpravu interpretovat v souladu s ústavním pořádkem; to pak vyústilo právě i v náleží sp. zn. [I. ÚS 870/14](#), kterým bylo vyhověno prakticky totožné ústavní stížnosti týchž stěžovatelů“. To bylo důvodem, proč Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 1. 9. 2016, sp. zn. [25 Cdo 2106/2016](#), musel za této specifické situace, vázán nálezem Ústavního soudu, vyslovit opačný závěr, než k otázce aktivní legitimace třetí osoby zastával dosud.

15. Lze tedy shrnout, že jak podle původní ustálené judikatury Nejvyššího soudu, tak podle posledně citovaného nálezu Ústavního soudu, nárok na náhradu nákladů léčení (míněno v jeho širším pojetí) ve smyslu § 449 odst. 1 obč. zák. náleží osobě trvale poškozené na zdraví v rozsahu účelně vynaložených výdajů na zajištění léčení či jiné potřebné péče, pokud není hrazena ze systému veřejného zdravotního pojištění, případně z jiných veřejných zdrojů. V případě, že takové náklady za poškozeného vynaloží (zaplatí) někdo jiný, tj. třetí osoba, má sama právo požadovat jejich náhradu po škůdci (§ 449 odst. 3 obč. zák.). Poskytne-li ovšem potřebnou pomoc vlastní osobní péčí o poškozeného či jeho domácnost třetí osoba, nemůže požadovat odměnu za vykonané činnosti, neboť ji zákon nepřiznává. Jestliže vzhledem k nesoběstačnosti poškozeného potřebný rozsah domácích prací a celkové výpomoci ze strany osoby blízké přesahuje běžnou a standardní úroveň rodinné spolupráce a solidarity, náleží nárok na náhradu přímo samotnému poškozenému bez ohledu na to, zda případně vypomáhající členy rodiny nějak honoroval.

16. V posuzované věci žalobkyně odvíjí uplatněný nárok právě od osobně prováděné péče, aniž by požadovala náhradu nákladů, kterými by financovala péči o poškozeného ze svých prostředků. Pak jí ovšem náhrada za takovou osobní péči proti pojistiteli škůdce nenáleží (nemá ve věci tzv. aktivní věcnou legitimaci, na rozdíl od poškozeného syna, který je osobou oprávněnou tuto náhradu požadovat), aniž by bylo nutno zkoumat, v jakém rozsahu péči poskytuje, případně se zabývá dalšími okolnostmi významnými pro stanovení výše náhrady.

17. Ze všech těchto důvodů je zřejmé, že rozsudek odvolacího soudu je v dovoláním dotčené právní otázky oprávněně k náhradě osobní péče o nesoběstačnou osobu správný. Nejvyšší soud proto dovolání žalobkyně podle § 243d písm. a) o. s. ř. zamítl.